

Odpowiedzialność cywilnoprawna w obrocie gospodarczym

Redaktor naukowy
Andrzej Śmieja

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Recenzent: Leszek Ogiegło

Redaktor Wydawnictwa: Jadwiga Marcinek

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl> oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-170-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
Dorota Benduch , Obowiązek dochowania tajemnicy przedsiębiorstwa przez członków zarządu a badanie <i>due diligence</i> w procesie łączenia się spółek kapitałowych	9
Piotr Cybula , O ewolucji zasad odpowiedzialności organizatora turystyki z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy o imprezę turystyczną	19
Bogusława Gnela , Odpowiedzialność przedsiębiorców za szkody wyrządzone przez produkt niebezpieczny	39
Jerzy Gospodarek , Zasady i zakres odpowiedzialności cywilnej przedsiębiorcy turystycznego. Próba uogólnień	60
Monika Kalina-Nowaczyk , Solidarna odpowiedzialność wykonawców za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zamówienia publicznego	106
Jan Lic , Odpowiedzialność cywilnoprawna przedsiębiorcy – współnika spółki cywilnej	119
Jolanta Loranc-Borkowska , Zakres odpowiedzialności sprzedawcy za niezgodność towaru z umową sprzedaży konsumenckiej	136
Katarzyna Marak , Odpowiedzialność cywilnoprawna hotelarzy	156
Kinga Michałowska , Ukryta reklama i jej skutki na tle przepisów ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji w aspekcie cywilnoprawnej odpowiedzialności przedsiębiorcy	176
Sławomir Pasieka , Przedawnienie roszczeń do ubezpieczyciela wynikających z umowy ubezpieczenia	193
Jerzy Sawilow , Odpowiedzialność za szkodę a odpowiedzialność cywilna w refleksji nad prawem upadłościowym	202
Tomasz M. Szczurowski , Zakres przedmiotowy odpowiedzialności za zapłatę wynagrodzenia podwykonawcy budowlanemu	228
Iwona Szymczak , Odpowiedzialność przedsiębiorcy z tytułu rękojmi za wady fizyczne budynku znajdujące się w części stanowiącej nieruchomości wspólną	241
Andrzej Śmieja , Stosunek odpowiedzialności odszkodowawczej z art. 435 k.c. i art. 436 §2 k.c.	258

Summaries

Dorota Benduch , Obligation of keeping secret of an enterprise by board of directors versus <i>due diligence</i> analysis in the process of capital companies' merger	18
Piotr Cybula , The evolution of principles of organizer liability for non-performance or improper performance of package travel contract.....	38
Bogusława Gnela , Entrepreneurs' liability for damages caused by dangerous products.....	59
Jerzy Gospodarek , Principles and scope of civil liability of tourist entrepreneur. An attempt of generalisations	105
Monika Kalina-Nowaczyk , Joint liability of economic operators with regard to the non performance or improper performance of the contract on public procurement.....	118
Jan Lic , Civil liability of an entrepreneur – partner of a civil partnership	135
Jolanta Loranc-Borkowska , The extent of liability of the seller for the non-conformity of goods with a consumer sales contract	155
Katarzyna Marak , Civil liability of the hoteliers	175
Kinga Michałowska , Hidden advertising and its results against an act of unfair competition in the aspect of civil and legal liability of an entrepreneur	191
Sławomir Pasięka , Limitation of claims against the insurer resulted from insurance contracts.....	201
Jerzy Sawilow , Liability for damages and civil liability in the reflection on bankruptcy law.....	226
Tomasz M. Szczurowski , Scope of liability for remuneration payment to a building subcontractor	240
Iwona Szymczak , Liability of entrepreneur for defects of building construction revealed in a common part of the building under the statutory warranty	257
Andrzej Śmieja , Compensation liability ratio of the article 435 of the civil code and the article 436 §2 of the civil code	274

Jerzy Sawiłow

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA SZKODĘ A ODPOWIEDZIALNOŚĆ CYWILNĄ W REFLEKSJI NAD PRAWEM UPADŁOŚCIOWYM¹

Streszczenie: Wpływ ogłoszenia upadłości na roszczenia odszkodowawcze jest regulowany przez materialne prawo upadłościowe, a procedura i sposób ich dochodzenia przez formalne prawo upadłościowe. Obie te grupy przepisów skonstruowane są w oparciu o założenie, iż prawo upadłościowe regulując zasady wspólnego dochodzenia roszczeń wierzycieli od niewypłacalnego dłużnika oraz skutki ogłoszenia upadłości, uwzględnia interes ogółu wierzycieli i poszczególnych ich grup, a nie interes poszczególnych wierzycieli, nie bacząc na pozostałych. Zatem odpowiedzialność cywilnoprawna utożsamiana z roszczeniem odszkodowawczym, kompetencją procesową związaną z roszczeniem czy z przekształceniem stosunku zobowiązaniowego będzie na gruncie prawa upadłościowego różniła się od odpowiedzialności wyznaczanej w oparciu o kodeks postępowania cywilnego czy kodeks cywilny.

Słowa kluczowe: roszczenie odszkodowawcze, kompetencja procesowa związana z roszczeniem, przekształcenie zobowiązania jako postać odpowiedzialności, kolektywność postępowania upadłościowego.

1. Pojęcie odpowiedzialności cywilnoprawnej

Roszczenie odszkodowawcze to sytuacja wyznaczana przez obowiązujące przepisy (normy) prawne, polegająca na tym, że podmiot tego roszczenia ma prawną możliwość żądania naprawienia szkody przez podmiot obowiązku jej naprawienia. Tak ogólnikowa wypowiedź wymaga wyjaśnienia w kilku punktach.

Po pierwsze, roszczenie jest wyznaczane (przyznawane) podmiotom prawa cywilnego w wyniku obowiązywania przepisów (norm) prawa zobowiązań. Można jednak wskazać przepisy prawa rzeczowego, które również operują pojęciem roszczenia. Niemniej domeną roszczenia jest prawo zobowiązań, ze względu na funkcję tego działu prawa i sposób regulacji zachowań podmiotów poprzez konstrukcję stosunku zobowiązaniowego, wierzytelności i długu. Wierzytelność jest definiowana nie jako jakiegokolwiek roszczenie czy zespół roszczeń, lecz roszczenie (roszczenia) o świadczenie.

---

¹ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz. U. nr 60, poz. 535 z późn. zm.), dalej: p.u.n.

Po drugie, do wyjaśnienia terminu roszczenie zostało użyte określenie sytuacja wyznaczana przez przepisy (normy) prawne. Krócej mówi się, że chodzi o jedną z sytuacji normatywnych, tzw. modalności normatywnych. Katalog i rozumienie poszczególnych modalności normatywnych (deontycznych) w dużej mierze zależy od zapatrywań danego autora na rozumienie normy prawnej, np. od przyjęcia predyktywnej lub niepredyktywnej budowy tej wypowiedzi językowej. W każdym razie tradycyjnie wśród sytuacji normatywnych (modalności) wyróżnia się pojęcia obowiązku i uprawnienia. Ostatnio zaś w cywilistyce coraz częściej można się spotkać z pojęciem kompetencji². Aplikacja tego terminu jest wynikiem wykorzystania najpierw przez Z. Radwańskiego³ wyników badawczych poznańskiej szkoły teoretycznej (Cz. Znamierowski, Z. Ziemiński, S. Wronkowska, S. Czepita, M. Zieliński, L. Nowak). Rozwijając tę uwagę, warto wspomnieć, że pojęcie kompetencji było związane z aktami użycia języka w funkcji performatywnej, tj. dokonywania symboliczno-językowych aktów, zwanych czynnościami konwencjonalnymi, i wywoływania przez nie skutków społeczno-kulturowych. Pojęcie czynności konwencjonalnej, zaadaptowane przez szkołę poznańską do prawoznawstwa, zostało spetryfikowane i zawężone jako czynność konwencjonalna prawnie doniosła. Autorzy związani z ośrodkiem poznańskim przez dłuższy czas reprezentowali tzw. predyktywną koncepcję kompetencji do dokonywania czynności konwencjonalnych prawnie doniosłych. Predyktywny charakter związany jest z rozumieniem kompetencji przy przyjęciu koniecznego założenia (twierdzenia), że prawo składa się tylko i wyłącznie z egzemplarzy norm prawnych, które są wypowiedziami zawsze jednoznacznie i kategorycznie bądź nakazującymi, bądź zakazującymi. Nie wyróżnia się norm jako wypowiedzi upoważniających. Za ujęciem predyktywnym opowiadali się w literaturze: Cz. Znamierowski, H. Kelsen, G. von Wright, A. Ross i Z. Ziemiński. Krytykę ujęć predyktywnych, przy jednoczesnym opowiedzeniu się za wyróżnianiem norm upoważniających (ujęcie niepredyktywne), przeprowadzali: H. Hart, W. Lang, A. Bator i M. Matczak⁴. Również Z. Ziemiński u schyłku życia odchodził od koncepcji predyktywnej i był skłonny aprobować pewne założenia ujęć opozycyjnych.

Przy okazji pisania o sytuacjach normatywnych, obowiązkach, uprawnieniach, roszczeniu i właśnie kompetencji, warto zwrócić uwagę na jedną jeszcze kwestię, mianowicie na wzajemną relację uprawnienia i kompetencji – czy kompetencja jest typem uprawniania, obok roszczeń, uprawnień wolnościowych i immunitetów? Zagadnienie jest sprowadzane do kwestii, czy uprawnienie to taka sytuacja normatywna, której koniecznym elementem jest istnienie i wykazanie interesu prawnego podmiotu? Jedna grupa autorów, wśród których znajduje się Z. Ziemiński, twierdzi, że uprawnienie jest właśnie związane z interesem prawnym i powinno być tym in-

² Zob. zwłaszcza pracę P. Machnikowskiego, *Swoboda umów według art. 353¹ KC. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2005.

³ Z. Radwański, *Teoria umów*, Warszawa 1977.

⁴ Zob. M. Matczak, *Pojęcie kompetencji organu administracji publicznej. Analiza teoretyczno-prawna*, Kraków 2004, s. 75-121.

tereselem poparte. Kompetencję natomiast badacze ci traktują nie jako uprawnienie, lecz jako ogólny tytuł prawny, legitymację do dokonania czynności prawnej (czynności konwencjonalnej prawnie doniosłej). Zatem adwokat reprezentujący klienta ma kompetencję w znaczeniu tytułu prawnego do dokonywania czynności procesowych w cudzym imieniu, lecz nie jest uprawniony, bo nie jego interes prawny jest przedmiotem procesu. Podobnie członek rady nadzorczej spółdzielni, który „może” sam lub łącznie z innymi dokonywać pewnych czynności, jako organ osoby prawnej posiada kompetencje, ale nie uprawnienia, bo te ostatnie przysługują spółdzielni jako osobie prawnej, i w związku z tym, przykładowo, owe kompetencje nie mogą być przedmiotem postępowania sądowego, a ów członek rady nadzorczej nie może być w tym postępowaniu podmiotem uprawnionym, o którego uprawnienie toczy się spór; podmiotem będzie sama spółdzielnia. W artykule tym przyjęto właśnie to stanowisko: uprawnienie powinno być poparte interesem prawnym, kompetencja jest natomiast ogólnym tytułem, legitymacją prawną do dokonywania czynności prawnych i wywoływania skutków prawnych. Przy przyjęciu prawdziwości lub użyteczności takiego rozróżnienia nasuwa się myśl, że wyjaśnianie pojęć uprawnienia, obowiązku, roszczenia, wierzytelności, długu, kompetencji itd. przy użyciu terminu sytuacja normatywna (modalność normatywna) jest co prawda konieczne lub maksymalnie użyteczne, lecz stanowi typ pewnego modelu, który powinien być testowany, np. w relacji do pojęcia interesu prawnego, a może interesu w ogóle. Rzecz musi angażować refleksję w tradycyjnie wyróżnianych płaszczyznach prawoznawstwa: ontologicznej, epistemologicznej, metodologicznej i aksjologicznej. Powyższa refleksja na temat roszczenia i kompetencji powinna być dalej przydatna. Roszczenie, w tym roszczenie odszkodowawcze, zostaną tu zaliczone do (instytucji) prawa materialnego, tu prawa zobowiązań (art. 353 ustawy Kodeks cywilny, dalej k.c.). Natomiast pojęcie kompetencji posłuży do opisu i systematyki norm prawa procesowego, ustalanych z lektury Kodeksu postępowania cywilnego i części przepisów ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze (np. regulujących składanie wniosku o ogłoszenie upadłości, zgłaszanie wierzytelności na listę, sporządzanie listy wierzytelności, kolejności spłaty wierzycieli, wykonanie planu podziału, głosowanie nad układem, jego zatwierdzenie bądź odmowę zatwierdzenia, wnoszenie zażaleń itd.). Termin kompetencja jest stosowany również w prawie cywilnym materialnym i obejmuje wówczas zarówno ogólną kompetencję do dokonywania czynności cywilnoprawnych – zwłaszcza zawierania umów i wywoływania zamierzonych skutków prawnych (w tym sensie kompetencja jest traktowana jako instrument autonomii woli) – jak i na oznaczenie uprawnień kształtujących i zarzutów⁵.

Po trzecie, roszczenie odszkodowawcze jest roszczeniem prawa materialnego definiowanym przez specyficzny przedmiot regulacji, do którego się odnosi, czyli jest związane ze świadczeniem odszkodowawczym – takim zachowaniem się podmiotu obowiązku, które ma zmierzać do naprawienia uszczerbku w dobrach pod-

⁵ Zob. wspomniane wyżej prace Z. Radwańskiego i P. Machnikowskiego.

miotu uszkodzowanego i uprawnionego zarazem. Tu odżywa niegdysiejszy spór o kwestię związaną z określeniem podmiotu zobowiązanego do naprawienia szkody, a co za tym idzie – podmiotu zobowiązania odszkodowawczego. Chodzi o określenie relacji stosunku prawnej odpowiedzialności do stosunków prawnych mających swe źródło w umowach ubezpieczeń.

Po czwarte, roszczenie odszkodowawcze, zobowiązanie odszkodowawcze, wierzytelność o naprawienie szkody, a także inne wyrażenia języka prawnego i prawniczego, w których użyto słów pochodzących od szkody lub uszkodzenia, kojarzą się na ogół z odpowiedzialnością i reakcją na szkodę. Ale jeszcze bardziej z odpowiedzialnością kojarzy się przymus i związana aktywność z nim organów państwowych, zwłaszcza sądowych, a zatem prawo publiczne.

Jak więc problematyka roszczeń odszkodowawczych i odpowiedzialności prawnej może być ujęta w relacji do prawa upadłościowego i naprawczego? Zagadnienie to powinno być rozpatrywane przy uwzględnieniu podziału ogółu obowiązujących przepisów prawa na przepisy prawa publicznego i prywatnego, a dalej na prawo cywilne materialne (w tym o zobowiązaniach) oraz prawo cywilne procesowe. Odpowiednio, gdy idzie o aparatę pojęciową, należy odwołać się do pojęć zobowiązaniowego stosunku prawnego, wierzytelności, roszczeń, świadczenia, długu i poszczególnych obowiązków i uprawnień związanych z długiem i wierzytelnością, a także do pojęć stosunku prawa procesowego, kompetencji procesowej związanej z roszczeniem, kompetencji organów postępowania rozpoznawczego, egzekucyjnego i upadłościowego oraz obowiązków stron postępowania, w tym zwłaszcza pozwanego, dłużnika egzekwowanego lub upadłego dłużnika.

Roman Longchamps de Bérier w podręczniku do nauki prawa zobowiązań⁶ wyróżnił kilka znaczeń terminu odpowiedzialność. I tak, według pierwszego, podstawowego dla Autora, odpowiedzialność jest, obok długu, elementem zobowiązania zupełnego. W tym znaczeniu odpowiedzialność jest określana jako ta właściwość, że cały majątek dłużnika jest gwarancją dopełnienia świadczenia przez dłużnika. Z tytułu tej odpowiedzialności wierzyciel może zaspokoić się z majątku dłużnika w razie niewykonania przez niego zobowiązania. Innymi słowy, odpowiedzialność polega na tym, że w razie niespełnienia świadczenia majątek dłużnika może być użyty na zaspokojenie wierzyciela. Oczywiście, takie określenia jak: „właściwość”, „gwarancja”, „może być użyty”, „z jej tytułu”, służą do opisu (wyrażenia) treści i co za tym idzie (zgodnie z funkcją sugestywną języka prawnego) – konsekwencji prawnych obowiązywania przepisów (norm) prawnych. Odwołanie się do majątku dłużnika może kojarzyć się z postępowaniem egzekucyjnym i upadłościowym (masa upadłości). Wspomniano, że Longchamps de Bérier zaliczał odpowiedzialność do elementów zobowiązania zupełnego, ale czynił to ze względu na funkcje i cele prawa. Stąd zapewne takie określenie odpowiedzialności jako pewnej właściwości, a więc modelowego ukształtowania treści przepisów (normy), tak by były

⁶ R. Longchamps de Bérier, *Zobowiązania*, Lwów 1939 (reprint Poznań 1999), s. 21 i n.

środkiem realizacji aprobowanych wartości. W tym aspekcie odpowiedzialność mogłaby być traktowana nie tylko jako: a) zbiór przepisów powodujących określone konsekwencje prawne i b) jako te konsekwencje prawne, ale także c) jako ocena i wartość – postulowana lub realizowana. W języku ekonomicznej analizy prawa tak rozumiana odpowiedzialność jest identyfikowana z kosztami działalności w obrocie gospodarczym. Pozostałe, rzadziej używane znaczenia analizowanego pojęcia są u Longchamps'a następujące: rozmiar obowiązku świadczenia, np. odsetki i koszty za szkodę materialną lub moralną⁷; subiektywny wymóg powstania zobowiązania naprawienia szkody, np. odpowiedzialność za własną lub cudzą winę, za przypadek (Autorowi chodzi tu zapewne o przesłanki odpowiedzialności, które jednocześnie pełnią funkcję heurystyczną, uzasadniającą odpowiedzialność; są rozumiane również jako zasady odpowiedzialności); oznaczenie obowiązków powstających w ramach zobowiązania, np. odpowiedzialność z tytułu rękojmi za wady prawne lub fizyczne. Klasyfikację Longchamps'a przytoczył w swej monografii⁸ A. Stelmachowski, który zaproponował jednocześnie kolejne rozumienie pojęcia odpowiedzialności cywilnej. Założeniem wyjściowym jest powiązanie pojmowania odpowiedzialności z sankcją. Stelmachowski pisze: „ilekroć powstaje taka sytuacja prawna, w której rodzi się zobowiązanie [...] zagrożone sankcją cywilną, mówimy o odpowiedzialności w szerokim tego słowa znaczeniu. Jest to, innymi słowy, zobowiązanie ujęte [...] od strony sankcji na wypadek jego niewykonania”⁹. Takie rozumienie odpowiedzialności cywilnej można *prima facie* traktować jako szersze od podstawowego dla Longchamps'a znaczenia, ze względu na to, że Stelmachowski nie utożsamia sankcji tylko z kosztami majątkowymi ponoszonymi przez dłużnika. Wyróżnia i opisuje postacie odpowiedzialności cywilnej, konsekwentnie sprowadzając zagadnienie do postaci sankcji cywilnych. Wymienia: 1) odpowiedzialność odszkodowawczą, 2) odpowiedzialnie ukształtowanie (przekształcenie, rozwiązanie) stosunku prawnego, 3) sankcję nieważności, 4) przymusowe wykonanie zobowiązania, 5) inne (związane głównie z osobą człowieka, jak np. nakaz złożenia odpowiednich oświadczeń, niebędących oświadczeniami woli)¹⁰. Zatem uprawniony wydaje się wniosek, że dla Stelmachowskiego odpowiedzialność cywilna jest synonimem sankcji cywilnej.

Inne podejście zaprezentował P. Machnikowski¹¹. Podobnie jak poprzednio przywołani autorzy, najpierw zwrócił uwagę na wieloznaczność pojęcia odpowiedzialność cywilna, a następnie do wyjaśnienia tego terminu użył pojęcia kompetencji

---

⁷ Zaspokajanie odsetek w postępowaniu upadłościowym: obowiązki wierzyciela wliczenia do wartości zgłaszanej wierzytelności odsetek i innych należności ubocznych, samodzielnego przeliczenia i wpisania w zgłoszeniu wartości pieniężnej dochodzonych należności wraz z podaniem kategorii, w których mają być zaspokajane – odrębnie dla należności głównej (wierzytelności), odrębnie dla odsetek; zob. art. 240 pkt 2-4, 245 ust. 1 pkt 1 i 2, 247 i 92, 342 p.u.n.

⁸ A. Stelmachowski, *Zarys teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1998.

⁹ Tamże, s. 209-210.

¹⁰ Tamże, s. 212 i n.

¹¹ P. Machnikowski, wyd. cyt., s. 69-72, 105-110.

procesowej związanej z roszczeniem. Uczynił to w sposób kompleksowy, dwustronny. Wyróżnił charakterystyczne „elementy” zobowiązania: dług, świadczenie i wierzytelność, następnie kompetencję procesową związaną z roszczeniem materialnym (wchodzącym w skład wierzytelności) oraz związane z długiem obowiązki procesowe pozwanego (upadłego) dłużnika, jakie ciążyą na nim w ramach postępowania rozpoznawczego, egzekucyjnego i upadłościowego. Odpowiedzialność połączył zatem nie tylko z długiem – co najczęściej ujmowane jest w hasło podręcznikowe: dług a odpowiedzialność – lecz również z roszczeniem o świadczenie i kompetencją procesową do jego dochodzenia. Tym samym instytucje odpowiedzialności cywilnej – choć powiązane, ze względu na funkcje prawa, z przepisami prawa cywilnego materialnego – powinny być zaliczane w większej mierze do prawa publicznego (na tyle, na ile prawo cywilne procesowe jest prawem publicznym). Wynika z tego jeszcze jedno spostrzeżenie: mówiąc o odpowiedzialności odszkodowawczej (za szkodę), można mieć na myśli, co najmniej: a) instytucje prawa materialnego, wyznaczające zobowiązanie odszkodowawcze o charakterze cywilnoprawnym, wraz z jego tzw. elementami, czyli m.in. opisanym wyżej roszczeniem (ze świadczeniem) odszkodowawczym, oraz b) instytucje prawa postępowania cywilnego wyznaczające stosunki procesowe z kompetencjami i obowiązkami procesowymi, jeśli przedmiotem procesu jest roszczenie o naprawienie szkody. Zatem odpowiedzialność odszkodowawczą można ujmować w znaczeniu materialnym i formalnym. Postępowanie upadłościowe jest postępowaniem sądowym cywilnym o charakterze mieszanym. Jest zbliżone do sądowego postępowania egzekucyjnego, często jest charakteryzowane jako rodzaj egzekucji uniwersalnej. Zawiera także elementy postępowania rozpoznawczego, np. tak można zakwalifikować postępowanie w przedmiocie ogłoszenia upadłości.

Na przepisy ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze można spojrzeć po pierwsze, w relacji do zagadnienia dług a odpowiedzialność, ujmowanego tradycyjnie, tak jak traktował je R. Longchamps de Bérier (przymusowe sięgnięcie do majątku dłużnika, a więc niewypłacalność, masa upadłości, wniosek o ogłoszenie upadłości, upłynnienie masy, wykonanie planów podziału itd.). Ująć problem można też na sposób P. Machnikowskiego: odróżnianie od dochodzonych w postępowaniu upadłościowym roszczeń wierzycieli kompetencji procesowych związanych z tymi typami uprawnień, np.: kompetencji do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, kompetencji do zgłoszenia wierzytelności na listę wierzytelności, wniosku procesowego, odrębnego powództwa o wyłączenie z masy upadłości, kompetencji do zgłoszenia propozycji układowych, kompetencji do głosowania nad układem, uzyskania zaspokojenia w wyniku wykonania planu podziału (zwykłego lub odrębnego), uzyskania zaspokojenia na podstawie tytułu egzekucyjnego – wyciągu z zatwierdzonej przez sędziego-komisarza listy wierzytelności, odróżnianie długów upadłego przedsiębiorcy i jego obowiązków związanych z przebiegiem postępowania upadłościowego. Można też wykorzystać pogląd A. Stelmachowskiego o utożsamianiu odpowiedzialności cywilnej z sankcją cywilną i wyróżnianiu postaci (przejawów) odpowiedzialności (sankcji) cywilnej, m.in. sankcji polegającej na przekształceniu

stosunku zobowiązaniowego¹². Z powyższej refleksji wynika, że przynajmniej część przepisów prawa upadłościowego (są to przede wszystkim przepisy, które O. Buber określił jako formalne, a które tu zostaną nazwane procesowymi i publicznoprawnymi¹³) tworzy elementy zbioru – części systemu prawnego, tzn. instytucji prawnej odpowiedzialności cywilnej.

Jak zatem przedstawia się relacja tego aktu normatywnego do instytucji roszczeń odszkodowawczych?

Roszczenie odszkodowawcze jest – obok innych roszczeń materialnoprawnych – przedmiotem ochrony, przedmiotem postępowania sądowego (tu: upadłościowego). Teza ta wynika wprost z brzmienia art. 1 ustawy p.u.n.¹⁴. Podstawowe rozumienie odpowiedzialności cywilnej formułowane w procesie wyjaśniania relacji pojęć długu i odpowiedzialność związane jest z czynnościami procesowymi dokonywanymi na podstawie przepisów prawa upadłościowego nakierowanymi na zaspokojenie interesów ekonomicznych (gospodarczych) wierzycieli z tej części majątku upadłego dłużnika, która objęta jest skutkiem prawnym, czyli przekształceniem w masę upadłości. Tak rozumiana odpowiedzialność jest związana z zakwalifikowaniem znacznej części przepisów prawa upadłościowego do przepisów prawa cywilnego procesowego¹⁵. Natomiast odpowiedzialność odszkodowawcza rozumiana jako roszczenia ze świadczeniem polegającym na naprawieniu szkody (roszczeniem odszkodowawczym) powinna być utożsamiana z wartością chronioną i realizowaną dzięki stosowaniu przepisów prawa upadłościowego. Stąd roszczenia odszkodowawcze należy umiejscowić w przepisach o skutkach ogłoszenia upadłości na zobowiązania upadłego dłużnika. W komentarzu do tych przepisów należy wykorzystać wyróżnianą przez A. Stelmachowskiego jedną z postaci odpowiedzialności cywilnej, rozumianej jako sankcja. Chodzi o sankcję przekształcenia stosunku zobowiązaniowego¹⁶. Zatem przydatne w sensie opisowym dla rozwijanego tematu byłoby kolejne, wyróżniane w literaturze pojmowanie odpowiedzialności cywilnej. Przedstawioną wyżej próbę wyjaśnienia pojęcia odpowiedzialności cywilnej w relacji do przepisów prawa upadłościowego można uzupełnić o ujęcie teoretyczne, tj. poprzez rozumienie pojęcia odpowiedzialności z punktu widzenia wyróżnianych, opisywanych i wyjaśnianych w teorii prawa podstawowych grup zagadnień, stanowiących przedmiot aktywności dogmatyk prawniczych¹⁷.

¹² Zob. art. 78, 83-84, 87-90, 91-116 p.u.n.

¹³ Zob. O. Buber, *Polskie prawo upadłościowe*, Warszawa 1936, s. 11-12.

¹⁴ Interesująca w obrębie tej problematyki jest refleksja nad znaczeniem wyrażen zastosowanych przez ustawodawcę w powołanym wyżej art. 1 w relacji do art. 2 ustawy p.u.n.

¹⁵ Do przepisów procesowych (publicznoprawnych) należy zaliczyć m.in. przepisy o sposobie określania przedmiotu i wartości dochodzonych w postępowaniu wierzytelności; zob. przepisy o zgłaszaniu i umieszczaniu roszczeń na liście, art. 245-251 p.u.n.

¹⁶ Zob. artykuły przywołane w przyp. 12.

¹⁷ Refleksje teoretyczne nad aktywnością szczegółowych nauk prawnych zob.: Z. Pulka, *Struktura poznania filozoficznego w prawoznawstwie*, „Prawo” CCXCIII, Wrocław 2004, s. 30-45.

1. Z uwagi na wyodrębniane zagadnienia walidacyjne (dotyczące obowiązywania) i zagadnienia wykładni prawa, przez odpowiedzialność należy rozumieć zbiór przepisów prawnych (odpowiedzialność jako fragment tekstów prawnych) odpowiednio zinterpretowanych (odpowiedzialność jako norma prawna). Nakładając rozumienie odpowiedzialności jako przepisu i normy na zreferowane wyżej rozumienia wśród dogmatyków, można wyróżnić: a) odpowiedzialność jako zespół przepisów (norm) prawa publicznego, związany z przepisami konstytucji (wyznaczającymi konstytucyjne prawo podmiotowe do sądu) i przepisami regulującymi ustrój sądów oraz przepisami prawa procesowego¹⁸; b) odpowiedzialność jako zbiór przepisów i norm materialnego prawa cywilnego, szczególnie prawa zobowiązań.

2. Kolejnym problemem badawczym są zagadnienia kwalifikacji prawnych określonych stanów faktycznych. Chodzi tu o to, że przepisy prawne (normy prawne) wyznaczają adresatom (lub adresatom i nie adresatom – w zależności od przyjęcia predyktynnej lub niepredyktynnej koncepcji struktury syntaktycznej normy prawnej), czyli podmiotom i organom, sytuacje normatywne: obowiązki, uprawnienia (roszczeniowe, wolnościowe i immunitetowe) oraz kompetencje. Przepisy prawne mogą nakazywać bądź zakazywać określonych zachowań faktycznych i konwencjonalnych. Mogą też formułować dozwoleń ich dokonania. Dozwoleń można traktować jako uprawnienie, nie wdając się w tym miejscu w kwestie indyferencji prawnej zachowań oraz omawiane na wstępie zagadnienie kompetencji prawnych. Warto jednak mieć na względzie podział przepisów prawnych na bezpośrednio i pośrednio wyznaczające zachowania oraz na zabieg rozczłonkowania i kondensacji norm prawnych w przepisach prawnych¹⁹. Myśl teorii, która objaśnia uprawnienie poprzez wyróżnianie dozwoleń mocnych i słabych, można uznać za przydatną. O kwalifikacjach prawnych mówi się za pomocą mniej lub bardziej uświadamianych zdań deontycznych. Obowiązki, uprawnienia i kompetencje istnieją (a właściwiej to obowiązują) dzięki mówieniu i reakcji na to mówienie (działanie poprzez język), czyli mają postać językową i psychofizyczną, tzn. reakcji na komunikat językowy pochodzący od podmiotu (organu) wyposażonego w kompetencję językową w zakresie języka prawnego i prawniczego. W komentowanej tu płaszczyźnie badawczej odpowiedzialność cywilna byłaby rozumiana jako przysługujący – na podstawie należyście zinterpretowanych, obowiązujących przepisów prawnych (ad. 1) – zespół sytuacji normatywnych. I tak, w odniesieniu do ad. 1(a), odpowiedzialność w najprostszym, ale i koniecznym schemacie utożsamia się np. z kompetencją procesową wierzyciela, związaną z roszczeniem i obowiązkami procesowymi dłużnika. Natomiast ad. 1(b) z roszczeniem (wierzycielnością) o świadczenie odszkodowawcze

¹⁸ Por. E. Marszałkowska-Krześ, [w:] H. Mądrzak (red.), E. Marszałkowska-Krześ, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2003, s. 24.

¹⁹ J. Wróblewski, *Sposoby wyznaczania zachowania się przez przepisy prawne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego” Nauki Humanistyczno Społeczne, Prawo, z. 38, Łódź 1965, s. 3-25; zob. także: A. Bator, W. Gromski, A. Kozak, S. Kaźmierczyk, Z. Pulka, *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny*, Warszawa 2006, s. 95-96, 130-131, 178-179, 183, 296-298.

(lub inne, związane z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązania, w tym przepisy szczególne, np. o rękojmi i gwarancji) i długiem odszkodowawczym (lub innymi obowiązkami). W tej pracy przyjęto rozróżnienie na wypowiedzi o konsekwencjach prawnych obowiązywania przepisów i norm, konsekwencjach polegających na przyporządkowaniu określonym podmiotom (organom) – ze względu na normy, które uznajemy za obowiązujące systemowo – obowiązków, uprawnień i kompetencji (formułowania wobec nich nakazów, zakazów, upoważnień czy dozwoleń), oraz na wypowiedzi o faktach użycia, zastosowania, aktualizacji tych modalności normatywnych. Czego innego dotyczy (inny jest przedmiot orzeczenia) zdanie, że każdemu wierzycielowi posiadającemu wymagalną wierzytelność przysługuje kompetencja do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości przedsiębiorcy dłużnika, lub że każdy wierzyciel (nawet jeśli jego wierzytelność nie była jeszcze wymagalna w dacie upadłości) ma kompetencję („może”) zgłosić swą wierzytelność na listę w toczącym się postępowaniu i tą drogą wymusić z majątku dłużnika przynajmniej częściowe zaspokojenie interesu ekonomicznego, a czego innego zdanie, że Komisja Nadzoru Finansowego złożyła wczoraj wniosek o ogłoszenie upadłości banku X. W pierwszym przypadku mamy zdanie o rozumieniu komunikatu językowego; w drugim o zachowaniu uwzględniającym to rozumienie, o akcie użycia normy prawnej przez podmiot (organ) poprzez czynność skorzystania z przysługującej mu kompetencji prawnej (art. 426 p.u.n.). A więc należy rozróżnić wypowiedzi o obowiązkach, uprawnieniach i kompetencjach jako potencjałach języka prawnego oraz wypowiedzi o zachowaniach, u których podłoża leży uwzględnianie komunikatów języka prawnego i prawniczego (wykonanie, aktualizacja obowiązku, uprawnienia lub kompetencji, bądź zachowanie niezgodne z obowiązkiem, niedozwolone). Mowa jest zatem o różnych płaszczyznach użycia języka. Można by tu nawiązać do wyróżniania obowiązków, uprawnień i stosunków prawnych konkretnych i abstrakcyjnych, potencjalnych²⁰.

Pozostałe wymienione znaczenia terminu odpowiedzialność również mogą być rozpatrywane poprzez nadbudowę, jaką jest refleksja o podstawowych grupach problemów dogmatyki prawniczej. Podsumowując, ze względu na stosowane podejście (epistemologia), odpowiedzialność można rozpatrywać jako:

- a) przepis prawny,
- b) normę prawną,
- c) kwalifikację normatywną, czyli zbiór obowiązków, uprawnień i kompetencji stanowiących konsekwencję rozumienia a) i b); tu również mieści się mówienie o stosunkach prawnej odpowiedzialności,
- d) wykonanie przysługujących uprawnień lub kompetencji (wezwanie do spełnienia świadczenia odszkodowawczego, złożenie wniosku o ogłoszenie upadłości, zawiadomienie o wadzie fizycznej lub prawnej, złożenie pozwu o ukształtowanie stosunku cywilnoprawnego, np. na podstawie art. 357¹, 358¹ §3 k.c., o ustalenie,

²⁰ A. Klein, *Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego*, Wrocław 1964, s. 6-8.

np. 390 §2 k.c., wezwanie do spełnienia świadczenia bez względu na zastrzeżony uprzednio termin na podstawie i w okolicznościach przewidzianych w art. 458 k.c.) albo obciążających obowiązków (naprawienie szkody, wykonywanie decyzji sądu, komornika, sędziego- komisarza, syndyka).

Przyjmując prawdziwość tezy, że ani polityka tworzenia prawa, ani jego stosowanie i interpretacja oraz czynienie użytku z przysługujących dozwoleń nie są wolne od wartościowań, można wyodrębnić kolejne podejście, tym razem z punktu widzenia aksjologii, z uwagi na to, że zarówno tworzenie prawa, jego stosowanie, prawnawstwo czy nawet korzystanie z prawa przez obywateli jest uwikłane w aksjologię. Odpowiedzialność cywilną da się rozpatrywać również jako e) wartość, a więc pożądaną, dodatnio ocenianą przez daną grupę społeczną lub organizację polityczną stan z zakresu świata idei odnoszony do świata rzeczywistego, którego realizacja powinna zapewnić pewien stopień ładu społecznego. Nie wdając się w zagadnienie, co rządzi ludzkim postępowaniem, bo to wiązałoby się z potrzebą prezentacji dorobku nauk przyrodniczych, psychologii, socjologii poszerzonego o refleksję filozoficzną, tu wyrażam tylko przekonanie, iż odpowiedzialność można traktować również jako wartość. Wówczas twierdzenie odpowiedzialność jest/nie jest W wartościowa należałoby odnieść do kategorii wymienionych w punktach a–d. Wypowiedź taka byłaby jednocześnie oceną przepisów, norm, konsekwencji norm, zachowań dokonywanych w relacji do obowiązków, uprawnień i kompetencji. Oceny można by podzielić na stosunkowe i stosunkowo krytyczne²¹. Pierwsze polegałyby na ocenie elementu a–d w relacji do a (oceny wewnętrznie odnoszone); drugie zawierałyby ocenę a–d w relacji do wskazanej przez podmiot mówiący moralności. Powyższe rozważania ukazują problemy ze zdefiniowaniem w sposób klasyczny pojęcia odpowiedzialności cywilnej. Wskazują raczej na mnogość skojarzeń tego terminu, przede wszystkim w odniesieniu do przepisów i norm prawa publicznego i prywatnego. Dzieje się tak z tych samych powodów, dla których nie podano dotychczas klasycznej definicji uprawnienia i obowiązku. Jak pisali W. Lang i J. Wróblewski: „takie terminy jak ‘uprawnienie’ i ‘obowiązek’ nie mogą być zdefiniowane w sposób klasyczny, bo po prostu nie ma takich rzeczy jak uprawnienia lub obowiązki. Zwrot ‘X ma uprawnienie’ lub ‘X ma obowiązek’ nie oznaczają wcale, że osoba X ma naprawdę coś takiego, co można wskazać lub zdefiniować. Wypowiedzi te znaczą jedynie, że osoba X lub jej zachowanie się odznacza się pewnymi wyróżnionymi normatywnie cechami, z których norma N wiąże pewne postulowane lub preferowane stany rzeczy”²².

Pojęcie odpowiedzialności pojawia się również na gruncie użycia poza prawem pozytywnym. Wówczas odpowiedzialność możemy rozumieć jako: f) pozaprawną normę postępowania (np. normę etyczną, moralną, religijną); g) samo postępowanie ze względu na przeżycie tej normy. Zauważmy, że zarówno w ujęciu prawnym, jak

²¹ Inspiracją do użycia tych wyrażen był tekst S. Kaźmierczyka, *Norma planowa a prognoza*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1973, t. III, s. 17.

²² W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1986, s. 355.

i ujęciu pozaprawnym odpowiedzialność może być rozpatrywana w ujęciu: normatywnym (a–b i f), wykonawstwa komunikatu zawartego w normie prawnej lub innej (c–d i g) i jako wartość (e), przy czym W wartościowe mogą być, albo same reguły postępowania (ae, be i fe), albo ustalona praktyka zachowania ze względu na te reguły (ce, de, ge). W wartościowe może być też uzasadnienie U obowiązywania tych reguł, a więc racje obowiązywania, stanowiące legitymacje materialne, czyli niezwiązane z powiązaniem systemowym (formalnym). W ostatnim przypadku – traktowania uzasadnienia U jako W wartościowego – mamy do czynienia z poszukiwaniem wartości poza porządkami normatywnymi i ich konsekwencjami. W pierwszym natomiast przypadku mamy do czynienia po prostu z uznaniem, jako samodzielnie wartościowych, porządków normatywnych obowiązujących w świecie.

Wyżej odwołano się do koncepcji psychologicznych w prawoznawstwie. Można by zatem zdefiniować odpowiedzialność jako określone przeżycia imperatywne (obowiązku) i rozumieć w związku z koncepcjami np. realizmu amerykańskiego oraz rozpatrywać jako zachowanie się ludzi profesjonalnie zajmujących prawem lub jako projekcję ich zachowania – realnie kształtującą owe ujemne następstwa prawne dla podmiotu obarczonego zaktualizowaną odpowiedzialnością. Można wreszcie odpowiedzialność rozumieć w nurcie metodologicznym szkół ekonomicznej analizy prawa (h). Jeśli system prawny jest traktowany jako pewna cena związana z uczestnictwem w grze rynkowej, to odpowiedzialność, która oznacza przeciwieństwo części tego systemu lub jego konsekwencje, będzie traktowana też jako cena, jako koszt alternatywny związany z podejmowaniem decyzji.

2. Odpowiedzialność cywilnoprawna w instytucjach prawa upadłościowego i naprawczego

Jak wspomniano, do roszczeń odszkodowawczych w prawie upadłościowym odnosić należy przede wszystkim przepisy o wpływie ogłoszenia upadłości na zobowiązania upadłego dłużnika. Wskazano jednocześnie, że znaczna część przepisów procesowych – regulujących tok postępowania, kompetencje organów i uczestników, a także sposób dokonywania czynności procesowych – odnosi się wprost do dochodzonych roszczeń i wierzytelności. Rzecz jasna wynika to z roli, jaką ma odgrywać sądowe postępowanie upadłościowe, gdy idzie o kształtowanie stosunków prawnych pomiędzy upadłym dłużnikiem a jego wierzycielami. Instrumentarium cywilistyczne jest w tym przypadku zastępowane przez czynności wyznaczone przepisami procesowymi. Są one niezwykle istotne, bo to od ich zastosowania zależy, jaki będzie efekt przeprowadzonego postępowania, jaką wartość (korzyść), w porównaniu z pierwotną wartością świadczenia, uzyska wierzyciel. Sposób obliczania wartości wierzytelności umieszczanych na liście i według wielkości zapisanych na liście zaspokajanych (w drodze wykonania układu czy dokonywania podziałów funduszy) jest wyznaczony przepisami procesowymi. Oznacza to, że określona według tych dyrektyw wielkość (wartość) świadczenia nie wpływa na wartość świadczenia jako elementu

stosunku zobowiązaniowego, ale jest wartością ustalaną i wypłacaną wierzycielowi w zamian za korzyść, jaką miał uzyskać w wyniku spełnienia przez dłużnika świadczenia zgodnie z treścią zobowiązania, w tym odszkodowawczego. Zatem określona kwotowo wielkość korzyści wydaje się być przedmiotem stosunków procesowych (w zasadzie publicznoprawnych), czy to obowiązujących w trakcie postępowania, czy po zatwierdzeniu układu lub zakończeniu postępowania upadłościowego. Tezy tej nie neguje art. 372 ust. 1 p.u.n., zgodnie z którym zmiany stosunków prawnych dokonane na podstawie przepisów ustawy obowiązują upadłego i drugą stronę również po umorzeniu lub zakończeniu postępowania upadłościowego. Teza ta, z uwagi na umiejscowienie w tym fragmencie pracy, stanowi inspirację do wyjaśnienia tych przepisów prawa upadłościowego, które dotyczą wierzytelności i roszczeń cywilnoprawnych, w tym ze świadczeniem odszkodowawczym.

Roszczenie odszkodowawcze a pojęcie niewypłacalności w rozumieniu art. 11 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze

W prawie upadłościowym występują klasyczne dla cywilistyki konstrukcje: roszczenie, wierzytelność, dług, a więc uprawnienie, obowiązek, prawo podmiotowe. Wszystkie te pojęcia mają na celu interes (majątkowy) jednostki ludzkiej. Jednak w prawie upadłościowym dochodzi do niespotykanego w „powszechnym prawie zobowiązań” zderzenia: uprawnienie (roszczenie), wierzytelność jednego podmiotu zaspokajane od innego oznaczonego (dłużnika), ale przy uwzględnieniu w ramach tego samego postępowania interesów wyrażanych przez roszczenie (wierzytelność) innych uprawnionych względem tego samego dłużnika. Niewątpliwie ta kolektywność determinuje zakres chronionego interesu majątkowego poszczególnych wierzycieli. Wpływać zatem będzie również na stosunek wartości świadczenia odszkodowawczego jako przedmiotu roszczenia (wierzytelności) ze stosunku zobowiązaniowego do wartości (korzyści), jaką ów poszkodowany wierzyciel uzyska w drodze uczynienia użytku z przysługujących mu kompetencji do dokonania czynności procesowych (np. zgłoszenia wierzytelności na listę, zgłoszenia uprawnień i roszczeń osobistych (zob. art. 51 ust. 1 pkt 4-5 p.u.n. oraz 236 i nast. p.u.n.) oraz spełnienia przez organy procesowe obowiązków wykonania kompetencji do dokonania przypisanych im czynności procesowych (orzeczniczych, decyzyjnych), np. sporządzenia listy wierzytelności, planu(ów) podziału i jego wykonania, sporządzenia grup wierzycieli w celu głosowania nad układem, zatwierdzenia układu i innych. W tym miejscu należy też zasygnalizować tezę, iż wpływ na stosunek wartości reprezentowanej przez roszczenie odszkodowawcze może tkwić nie tylko w czynnościach dokonywanych przez poszkodowanego wierzyciela jako uczestnika postępowania, ale może być skutkiem ogłoszenia upadłości i dalszego toku postępowania, nawet wówczas, gdy ów wierzyciel w tym postępowaniu nie uczestniczył. Tu powraca ocena konsekwencji prawnych art. 91 p.u.n. w związku z art. 372 p.u.n. oraz art. 236 ust. 2 i 237 p.u.n. Analizowane w wielu miejscach tego artykułu pojęcie odpowiedzialności wydaje się kojarzone z dolegliwością dla podmiotu odpo-

wiedzialnego. W podręczniku W. Langa, J. Wróblewskiego i S. Zawadzkiego czytamy, że odpowiedzialność jest koncepcją komplementarną do stosunku prawnego²³. Teza taka odpowiada zaprezentowanym zestawieniom: stosunku zobowiązaniowego i stosunku prawa procesowego, w tym upadłościowego; roszczeniu o świadczenie, w tym odszkodowawcze, z kompetencją procesową; z długiem spełnienia świadczenia, w tym naprawienia szkody z obowiązkami znoszenia czynności organów postępowania rozpoznawczego i egzekucyjnego, w tym upadłościowego; z podziałem na prawo prywatne (materialne) i publiczne (procesowe). Powyższa teza jako wypowiedź języka prawniczego jest zatem przydatna do systematyzacji przepisów prawa. Dla autora tego artykułu jest przydatna przy refleksji nad wpływem ogłoszenia upadłości na zobowiązania (w tym odszkodowawcze) upadłego, często ujmowanym jako przekształcanie roszczeń wierzycieli wskutek ogłoszenia upadłości.

Po pierwsze, przekształcenie zobowiązania może nastąpić poprzez czynności procesowe, w tym wykonanie planu podziału funduszu masy (w tym odrębnego planu dla wierzycieli zabezpieczonych rzeczowo²⁴, zatwierdzenie układu, egzekucję wierzycieli nie objętych układem); ogólnie – przez czynności procesowe egzekucyjne. Zaspokojenie interesu (korzyści) wierzyciela odbywa się poprzez aktualizację licznych kompetencji procesowych. Ustawodawca wykorzystuje własne kompetencje prawotwórcze – poprzez odpowiednie zredagowanie tekstu aktu normatywnego wyznacza niejednorodne prawne formy zapewnienia akceptowanego interesu majątkowego bądź niemajątkowego podmiotów prawa. Tu, obok obowiązującego już roszczenia, które jednak nie zostało jeszcze zaspokojone, wyznacza inną modalność normatywną, tj. kompetencję procesową. Określa więc m.in., jakie są warunki, od kiedy wierzyciel może z tego tytułu prawnego skorzystać (aktualizacja kompetencji) i uzyskać korzyść za pośrednictwem działań organów sądowych i egzekucyjnych. W tym sensie przekształcenie zobowiązania na skutek ogłoszenia upadłości znaczyłoby tyle, że w wyniku zajścia określonych zdarzeń prawnych korzyść wierzyciela jest realizowana nie poprzez pierwotną postać uprawnienia (roszczenie o świadczenie skorelowane z długiem), lecz poprzez czynności procesowe wierzyciela, organów postępowania i zachowania dłużnika (np. upadłego), będące realizacją obowiązków procesowych, które można określić jako oddanie się do dyspozycji organów postępowania cywilnego. Przekształcenia nie powinno się raczej

²³ W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, wyd. cyt., s. 385.

²⁴ Nowelizacja prawa upadłościowego i naprawczego z 6 marca 2009 r. (ustawa z dnia 6 marca 2009 r. o zmianie ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym oraz ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz. U. nr 53, poz. 434)) rozszerzyła mechanizm zaspokojenia roszczeń zastawnika zabezpieczonych na mieniu wchodzącym w skład masy upadłości dłużnika (zastawcy), zgodnie z prawem odrębności, na wierzycieli, których wierzycieli zostały zabezpieczone przez powiernicze przeniesienie mienia upadłego. Zrównanie sytuacji wierzyciela zabezpieczonego powierniczo z sytuacją zastawnika zastąpiło poprzednio obowiązujące instytucje dochodzenia roszczeń zabezpieczonych przez przewłaszczenie czy cesję na zabezpieczenie, tj. wnioski i powództwa o wyłączenie rzeczy lub prawa z masy; zob. art. 70¹, 273 ust. 3 oraz 336 ust. 2.

rozumieć w sposób klasyczny, lecz zrelatywizowany do tekstów prawnych i aktów ich użycia. Chodzi o to, iż w wyniku zajścia określonych faktów (prawnych) sytuację prawną podmiotów wyznaczają różne przepisy prawne, powiązane z sobą funkcjonalnie, tj. zapewniające realizację pewnego interesu majątkowego czy niemajątkowego ocenianego i wycenianego na tle pewnej społeczności, organizacji politycznej, w której są stosowane mniej lub bardziej spójne hierarchie wartości, o których da się powiedzieć tyle, że ich treść i sposób użycia poddany jest partykularnej korzyści i chęci dominacji pojedynczych jednostek czy poszczególnych grup jednostek. W literaturze przedmiotu mówi się o wpływie ogłoszenia upadłości na zobowiązania upadłego (z mniejszym nasileniem o sytuacjach, gdy to upadły jest wierzycielem), mając na względzie wpływ polegający nie tyle na zastąpieniu wiarygodności kompetencjami procesowymi, lecz na zmianach w obrębie tych sytuacji normatywnych, które składają się na pojęcie zobowiązania. Przykładowo chodzi tu o zmianę rozmiaru czy przedmiotu świadczenia w obowiązującym nadal (tj. po ogłoszeniu upadłości) zobowiązaniu, czyli o zmianę w zakresie sytuacji materialnoprawnej wierzyciela i dłużnika, traktowanych nadal jako strony stosunku zobowiązaniowego prawa cywilnego. Te przepisy prawa upadłościowego, które w sytuacji ogłoszenia upadłości powodują przekształcenie elementów zobowiązania, można podać jako przykład instytucji odpowiedzialności w jednym ze znaczeń zaproponowanych przez A. Stelmachowskiego, obok stosowania klauzul nadzwyczajnej zmiany stosunków²⁵.

Po drugie, autorzy wspomnianego podręcznika do teorii państwa i prawa twierdzą zaraz po wskazaniu komplementarności pojęć odpowiedzialność i stosunek prawny, iż przez odpowiedzialność w najszerszym znaczeniu rozumie się przypisanie podmiotowi ujemnych następstw prawnych zdarzeń lub stanów rzeczy podlegających ujemnej kwalifikacji prawnej. Natomiast odpowiedzialność cywilnoprawna (majątkowa) może być odpowiedzialnością opartą na winie lub odpowiedzialnością obiektywną bez winy²⁶. Kwestia ujemnych następstw jako konsekwencja, właściwość odpowiedzialności jest złożona i wieloznaczna, żeby nie powiedzieć – kontrowersyjna. Zwłaszcza gdy idzie o odpowiedzialność regulującą stosunki gospodarcze.

Należy rozróżnić przesłanki odpowiedzialności deliktowej lub kontraktowej jako tkwiące w przepisach prawa zobowiązań od przesłanek wszczęcia postępowania lub warunkujących uczestniczenie w nim. Pierwsza grupa przesłanek jest związana z roszczeniem odszkodowawczym i stanowi prawne warunki jego powstania, druga – z kompetencją procesową. Pierwsza stanowi przedmiot zainteresowania cywilistów, druga – procesualistów. Zgodnie z art. 22 ust. 1 pkt 3 p.u.n., wniosek o ogłoszenie upadłości powinien pod rygorem zwrotu (art. 28 p.u.n.) zawierać m.in. wskazanie okoliczności uzasadniających wniosek i ich uprawdopodobnienie. Wierzyciel powinien uprawdopodobnić swoją wiarygodność (art. 24 p.u.n.). Jeśli jako okoliczność uzasadniającą wniosek wskazuje nie tylko swoje wiarygodności, ale także wierzy-

²⁵ Por. uwagi na s. 4-5 niniejszego szkicu.

²⁶ W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, wyd. cyt., s. 385.

telności cudze, powinien również je uprawdopodobnić. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że: „uprawdopodobnienie wierzytelności oznacza wskazanie na okoliczności przemawiające za uznaniem, iż roszczenie istnieje w rzeczywistości. Wierzyciel powinien wskazać na podstawę prawną roszczenia, jego wysokość, termin zapłaty, jak i dołączyć wszelkie dowody, na których te twierdzenia opiera. Różnica w stosunku do typowego dla procesu obowiązku udowodnienia istnienia wierzytelności sprowadza się do złagodzenia tego obowiązku – nie musi zostać wykazane stanowczo i bez wszelkich wątpliwości, że wierzytelność istnieje w ściśle określonej wysokości; wystarczy wykazanie, iż istnienie wierzytelności jest prawdopodobne”²⁷. Do ustalenia znaczenia art. 24 p.u.n. w literaturze i orzecznictwie wykorzystuje się wnioskowanie *a contrario*. Uważa się, że skoro sąd ma kompetencję do badania, czy wierzyciel uprawdopodobnił zgłaszaną wierzytelność, to tym samym sąd nie ma kompetencji do badania, czy wierzytelność ta istnieje. Zgodnie z tym rozumowaniem sąd nie jest władny oddalić wniosku tylko na tej podstawie, że wnioskodawca nie udowodnił opisywanej wierzytelności. Konieczne jest jednak – pod rygorem oddalenia wniosku – jej uprawdopodobnienie. Okolicznościami uzasadniającymi wniosek o ogłoszenie upadłości mogą być m.in. roszczenia o odszkodowanie. Konieczność uprawdopodobnienia, że roszczenie odszkodowawcze istnieje i mimo swej wymagalności nie zostało zaspokojone, pociąga za sobą konieczność uprawdopodobnienia przesłanek odpowiedzialności deliktowej lub kontraktowej. Składnikami przepisów prawa upadłościowego i naprawczego są wyrażenia: wierzytelność, roszczenia i zobowiązania. Poza innymi wątpliwościami co do ich wzajemnego znaczenia i jego konsekwencji, na pierwszy plan wysuwa się zagadnienie relacji roszczenia (a może wierzytelności) odszkodowawczej do rozmiaru szkody.

Od wejścia w życie nowelizacji z 6 marca 2009 r. (2 maja 2009 r.) roszczenie o naprawienie szkody w pieniądzu jest jedynym, które jako jeden z elementów stosunków prawnej odpowiedzialności składa się na stan niewypłacalności w pierwszym, podstawowym wariantcie, tj. niewypłacalności jako stanu niewykonywania wymagalnych zobowiązań pieniężnych. Roszczenie o naprawienie szkody poprzez przywrócenie do stanu poprzedniego nie może już być wskazywane jako podstawa niewypłacalności we wskazanym wariantcie rozumienia tego terminu. Natomiast zarówno niewykonanie długu świadczenia odszkodowawczego pieniężnego, jak i długu świadczenia restytucyjnego sąd bierze pod uwagę przy badaniu, czy nie zachodzi drugi wariant niewypłacalności, zwany nadmiernym zadłużeniem (zob. art. 11 ust. 2 p.u.n.). To, że niewykonywanie wymagalnych zobowiązań niepieniężnych, w tym ze świadczeniem restytucyjnym, nie będzie podstawą do stwierdzenia niewypłacalności i ogłoszenia upadłości, nie oznacza, że wierzyciel z takim świadczeniem niepieniężnym będzie pozbawiony możliwości bycia uczestnikiem i wierzycielem upadłościowym. Wynika to wprost z wykładni językowej art. 91 ust. 2 p.u.n. i art. 246 p.u.n. Zatem pieniężny bądź niepieniężny przedmiot świadczenia nie stanowi ogra-

²⁷ Tak P. Zimmerman, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 39.

niczenia kompetencji do uczestniczenia w postępowaniu i uzyskania zaspokojenia ekonomicznego i prawnego (skutki prawne, a więc np. wygaśnięcie zobowiązania, roszczenia, zmiana wartości, przedmiotu świadczenia [uzyskanie w wyniku wykonania planu podziału tylko części wartości pierwotnej wierzytelności – art. 344 p.u.n., zatwierdzenie układu, wyciąg z zatwierdzonej listy wierzytelności jako tytuł egzekucyjny mający moc prawną po zakończeniu lub umorzeniu postępowania]).

Możność uczestniczenia w postępowaniu upadłościowym (art. 1 p.u.n.) bez względu na przedmiot świadczenia i na to, czy w dacie upadłości wierzytelność (roszczenie) jest już wymagalna, wydaje się być tą regulacją prawną, którą mają na myśli ci autorzy, którzy mówią o kolektywności postępowania, o przesłankach społecznych w miejsce partykularnych (O. Buber)²⁸ lub o egzekucji uniwersalnej, jaką wyznacza prawo upadłościowe. Takie kształtowanie sytuacji prawnych przez normy omawianej ustawy odróżnia ją pod względem treści i co za tym idzie – konsekwencji od przepisów ustawy Kodeks postępowania cywilnego. Rozpatrywanie regulacji prawa upadłościowego i jego funkcji tylko przez pryzmat egzekucji uniwersalnej bywa krytykowane w doktrynie. Krytyka ta opiera się na wskazaniu innych funkcji tej części systemu prawnego, m.in. funkcji sanacyjnej. Wyrazem normatywnym tej tezy ma być art. 2 p.u.n. wyrażający zasadę optymalizacji. Nie można negować trafności tezy, że wykładnia przepisów p.u.n. pozwala na wyróżnienie i funkcji egzekucyjnej, i sanacyjnej (utrzymanie przedsiębiorstwa, powstrzymanie procesu dalszego zadłużania się) i innych (zob. Uzasadnienie projektu ustawy prawo upadłościowe i naprawcze w pierwotnym brzmieniu, z 28 lutego 2003 r.). Podejście takie ma wpływ na upatrywanie w prawie upadłościowym instytucji odpowiedzialności cywilnej. Wpływ ten polega na tym, że do desygnatów nazwy odpowiedzialność możemy zaliczyć bardzo wiele grup przepisów. Pojawia się też zagadnienie, na ile cechą odpowiedzialności są negatywne następstwa dla podmiotu odpowiedzialnego. Problem polega na problemie w wyjaśnieniu takich terminów jak: negatywne, ujemne następstwa, skutki. Można by przyjąć metodologię stosowaną w nurcie ekonomicznej analizy prawa – wyjść od tezy, iż sam porządek prawny jest postrzegany przez podmioty prawa cywilnego jako cena wyborów. Pod tym względem instytucje odpowiedzialności cywilnej są kosztami, zgodnie z zasadą „coś za coś”. Można powiedzieć, że zarówno zapłata ceny za kupiony towar, jak i ponoszenie konsekwencji związanych z tym, że wierzyciele złożyli wnioski o jego upadłość, to ta sama kwestia ceny, jaką trzeba zapłacić, podejmując decyzje. O relacji ekonomii i prawa można mówić nie tylko w ten sposób, że prawo odnosi się do korzyści (przyznaje, zabezpiecza, itd.), a więc że korzyść jest czymś innym niż prawo. Można traktować prawo jako przesłankę ekonomiczną – nie tyle obowiązek zapłaty ceny odnosi się do wartości ekonomicznej, co sam jest tą wartością, tj. kosztem uzyskania korzyści. Zatem nie tylko można mówić o relacji normy i przedmiotu, lecz również o traktowaniu normy jako przedmiotu – stałej w świecie podejmowania decyzji gospodarczych.

²⁸ O. Buber, wyd. cyt., s. 5.

Ceną nie jest wówczas sam przedmiot świadczenia, np. pewna cyfrowo oznaczona kwota pieniężna. Ceną jest porządek prawny: przepisy, normy, obowiązki, np. długi świadczenia.

De lege lata roszczenie odszkodowawcze może być skutecznie podniesione we wniosku o ogłoszenie upadłości, niezależnie od tego, czy jego przedmiotem jest naprawienie szkody w pieniądzu, czy przywrócenie do stanu poprzedniego (art. 363 §1 k.c.). Przepis z art. 11 ust. 1 p.u.n. nakazuje przyjąć niewypłacalność, gdy dłużnik nie wykonuje co najmniej dwóch już wymagalnych zobowiązań (długów). Wierzyciel może stać się wierzycielem upadłościowym niezależnie od tego, czy był inicjatorem postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości. Może bowiem zgłosić wierzytelność na listę (art. 236 ust. 1 p.u.n.), ewentualnie jego wierzytelność może być lub będzie umieszczona na liście z urzędu (zob. art. 236 ust. 2 zd. 2 oraz ust. 3); w tym ostatnim przypadku upadły nie jest dłużnikiem wierzyciela, lecz odpowiada za przysługującą mu wierzytelność w sposób rzeczowy, zastawniczy (art. 237 i 238 p.u.n.). Dla zgłoszenia wierzytelności lub umieszczenia na liście z urzędu, a więc dla domagania się zaspokojenia poprzez postępowanie, nie ma znaczenia, czy przedmiotem wierzytelności jest świadczenie polegające na naprawieniu szkody w pieniądzu, czy przywrócenie stanu poprzedniego.

Z uwagi na tezę pracy, w myśl, której odpowiedzialność cywilna, w tym odszkodowawcza, posiada niejednorodny status ontologiczny i epistemologiczny²⁹, naprawienie szkody można rozpatrywać następująco. Po pierwsze, jako jeden z rodzajów świadczenia lub element tego świadczenia – świadczenie odszkodowawcze. Ujęcie to jest najczęściej spotykane w literaturze prawniczej. W tym znaczeniu naprawienie szkody jest przedmiotem roszczenia (wierzytelności) wierzyciela i obowiązkiem dłużnika. Dla oceny treści zobowiązania odszkodowawczego, a dalej dla oceny zgodności bądź niezgodności zachowania podmiotu odpowiedzialnego (dłużnika) z tą treścią, istotny jest wybór odpowiednich przepisów (wyznaczających treść tego zobowiązania) i ich interpretacja, a więc ustalenie znaczenia i zakresu wyrażenia tekstu prawnego, przy uwzględnieniu m.in. założenia o sugestywnej (normotwórczej) funkcji wypowiedzi prawnych. Stosunek zobowiązaniowy jest konsekwencją obowiązywania odpowiednio rozumianych (zinterpretowanych) przepisów prawnych. Mamy zatem tekst prawny, jego znaczenie (1), tj. normę prawną, jego znaczenie (2), tj. stosunek zobowiązaniowy³⁰.

Norma prawna jest konsekwencją obowiązywania tekstu w rzeczywistości (świadomości) interpretacyjnej. Podobnie konsekwencją interpretacyjną jest zobowiązanie, przy czym można je określić jako wtórną konsekwencję obowiązywania. Czytając tekst prawny, najczęściej staramy się ustalić jego znaczenie jako poszczególne egzemplarze powinności, tytułów prawnych i dozwoleń (uprawnień). Dopiero

²⁹ Wieloznaczność pojmowania odpowiedzialności na gruncie cywilistyki zob.: E. Łętowska (red.), *System prawa prywatnego*, t. V, *Prawo zobowiązań. Część ogólna*, Warszawa 2006, s. 19 i n.

³⁰ Por. A. Klein, wyd. cyt., s. 4.

później zastanawiamy się nad korelacją sytuacji normatywnych, łącząc je w pojęcie zobowiązania. Zarówno przepisy prawne, jak i normy i stosunki prawne istnieją w warstwie językowej (tekstowej lub pozatekstowej), stanowiąc uzewnętrznioną konsekwencję (skutek) przekonań interpretacyjnych. Zatem ocena prawidłowości spełnienia świadczenia jest oceną zgodności/niezgodności zachowania podmiotu obowiązku ze względu na normę lub treść stosunku zobowiązaniowego. Jest wypowiedziana za pomocą zwrotów stosunkowych i krytyczno-stosunkowych. W warstwie behawioralnej konsekwencją języka (prawnego i prawniczego) jest zachowanie się zgodne z odebrany komunikatem językowym. Takim zachowaniem, często złożonym z wielu czynów, jest np. świadczenie. Ocena prawidłowości spełnienia świadczenia jest oceną zachowania ze względu na znaczenie przepisów prawnych.

Nieco inaczej jest z oceną, czy zobowiązanie zostało wykonane i czy wygasło. Jednym z podstawowych kryteriów oceny zachowania dłużnika ze względu na normy prawne i ich konsekwencje (treść zobowiązania) jest kryterium terminowości, a więc wymagalność zobowiązania, kryterium terminu świadczenia i kryterium terminu spełnienia świadczenia. Z niespełnieniem świadczenia mimo nadejścia terminu wymagalności i upływu terminu do spełnienia świadczenia wiązana jest najczęściej aktualizacja kompetencji procesowej określanej jako powództwo o świadczenie. Nie zawsze odszkodowawcze, bo to wymaga spełnienia dodatkowych elementów zakresów zastosowania norm odpowiedzialności odszkodowawczej. Te dodatkowe elementy (ujęte abstrakcyjnie) nazywane są w literaturze przedmiotu przesłankami (dodatnimi) odpowiedzialności odszkodowawczej. W procesie są przedmiotem postępowania dowodowego. Roszczenia i obowiązki umowne są konsekwencjami obowiązywania norm postępowania ustalanych na podstawie treści postanowień umownych, przepisów ustawy, zasad współżycia społecznego i ustalonych zwyczajów (art. 65 w zw. z art. 56 k.c.)³¹. W związku z tym dochodzenie tych roszczeń po-

³¹ Przepis art. 56 k.c. jest wyrazem komunikacji językowej pomiędzy prawodawcą a adresatami. Jest to komunikacja aktywna, zapewniająca działanie poprzez mówienie. Prawodawca przyznaje adresatom prawną możliwość samoregulacji. Czyni to przez wyznaczenie koniecznych i minimalnych reguł semantycznych i pragmatycznych języka, w który wyposaża adresatów komunikatu (podmioty prawa). Reguły te, gwarantujące jego skuteczność (akt użycia języka, np. zawarcie umowy będzie wywoływało skutki prawne), są zawarte przede wszystkim w przepisach kodeksu cywilnego. Gdy idzie o sposób mówienia, tj. działania poprzez mówienie, to trzeba wskazać przepisy – komunikaty językowe, których wykonywanie będzie się składało na dokonywanie czynności prawnych (np. zawarcie umowy). Przepisy te zawarte są zwłaszcza w księdze pierwszej Kodeksu cywilnego (dotyczą zdolności do czynności prawnych, form, trybów ich dokonywania, wad oświadczeń woli), jak również, ze słabszym nasileniem, np. w księdze trzeciej (np. przepisy charakteryzujące strony pewnych umów nazwanych poprzez użycie takich określeń jak „strona prowadząca przedsiębiorstwo”, „w ramach działalności swego przedsiębiorstwa”, „bank”). Z uwagi na funkcję normatywną (sugestywną) wyrażen języka prawnego takie wyrażenia należy traktować nie tylko jak opis podmiotu, lecz wyznaczenie cechy, jaką podmiot musi spełnić, by mógł uczestniczyć w użyciu języka w postaci zawarcia umowy (np. agencji, komis, rachunku bankowego). Skutki aktów mowy (czynności prawnych; art. 60 k.c.) prawodawca wyznacza, np. w przepisach księgi trzeciej Kodeksu cywilnego. Stwierdzenie, iż ta część kodeksu cywilnego stanowi trzon prawa zobowiązań regulujących stosunki zobowiązaniowe, wyraża tę właśnie

ciąga za sobą sięgnięcie do reguł dokonywania czynności prawnych (umów). Przepisy (normy) regulujące zawieranie umów mieszczą się w zakresach zastosowania (hipotezach) norm regulujących treść i sposób wykonania zobowiązań traktowanych jako skutki prawne zawartych umów. W przypadku roszczeń odszkodowawczych, czy to w reżimie deliktowym, czy kontraktowym, w zakresie zastosowania norm nakazujących naprawienie szkody mieszczą się okoliczności nazywane przesłankami odpowiedzialności odszkodowawczej. Fakt wyrządzenia szkody nie jest czynnością prawną, mimo że czynność prawna – zarówno w reżimie kontraktowym (niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy), jak i deliktowym (wydanie aktu normatywnego, decyzji administracyjnej, dokonanie czynności cywilnoprawnej, które pociągają nastąpienie szkody bezprawnej) jest elementem zakresu zastosowania norm wyznaczających treść zobowiązań odszkodowawczych (zob. też zbieg roszczeń – art. 443 k.c.).

Po drugie, naprawienie szkody można ujmować jako przedmiot kompetencji i obowiązków procesowych, w tym wyznaczanych przez przepisy prawa upadłościowego i naprawczego. Naprawienie szkody może nastąpić przez zachowanie zgodne z długiem (świadczenie) i tą drogą wykonanie zobowiązania (metoda autonomii woli). Może też być skutkiem przymusowego zaspokojenia roszczenia w ramach postępowania upadłościowego (metoda podlegania kompetencji, tu: procesowej).

---

myśl, gdyż zawarte w niej przepisy, wyznaczając stosunki zobowiązaniowe, a także skutki zdarzeń prawnych, w tym przede wszystkim dokonywania czynności prawnych zobowiązaniowych. Stosunek zobowiązaniowy jest skutkiem m.in. czynności cywilnoprawnej (umowy). Odróżnianie umowy od jej skutku, który może polegać na powstaniu, przekształceniu lub wygaśnięciu zobowiązania, jest od lat obecne w polskiej doktrynie cywilistycznej, przede wszystkim dzięki cytowanej już pracy A. Kleina. Ustalenie reguł dokonywania czynności prawnych nie jest równoznaczne z wyznaczeniem zakresu skutków (konsekwencji) prawnych, jakie można wywoływać zachowaniami konwencjonalno-celowymi. Jaki jest zatem potencjał pragmatyczny tych specyficznych, prawnych aktów mowy? W odniesieniu do aktywnej komunikacji językowej: autor aktu normatywnego – podmioty skutku obowiązywania aktu, tj. adresat i autor oświadczenia woli (autorzy, np. umowy) – podmioty skutków czynności cywilnoprawnych (uprawnień i obowiązków), zwłaszcza strony umowy; niektórzy przedstawiciele teorii prawa i rzadziej cywiliści, posługują się pojęciem kompetencji normodawczej i zwykłej (decyzyjnej). Pierwsza oznacza sytuację, gdy poprzez czynność prawną (np. umowę zobowiązaniową) podmioty tworzą nowe obowiązki i uprawnienia (roszczenia). W drugiej podmioty, poprzez dokonanie czynności prawnej, aktualizują, dezaktualizują lub konkretyzują obowiązki ogólnie ujęte w normach prawnych. Przy czym A. Kozak mówi o sytuacjach kompetencji, wyrażając tym samym myśl, że o kompetencji należy mówić, mając na względzie wiele przepisów (norm) prawnych wyznaczających pewne złożone modalności – sytuacje normatywne. Por. tekst A. Kozaka, *Reguły interpretacji kulturowej a reguły dokonywania czynności konwencjonalnych*, [w:] W. Jedlecka (red.), *Z zagadnień teorii i filozofii prawa. Kompetencja ze stanowiska teorii i filozofii prawa*, Wrocław 2004, s. 151-168. Autor reinterpretuje w nim funkcjonujące w literaturze prawniczej poglądy związane z poznańską szkołą teoretyczną; zob. też P. Machnikowski, wyd. cyt., s. 33. Przepisy art. 56 i 353¹ k.c. wyznaczają w sposób ogólny zakres kompetencji w ujęciu pragmatycznym, tzn. poprzez określenie zakresu skutków prawnych, jakie mogą być wywoływane przez akty użycia języka, tj. dokonywania czynności cywilnoprawnych. Por. fundamentalną dla refleksji podjętej w niniejszym przypisie monografię A. Batora, *Użycie normy prawnej w regulacji stosunków gospodarczych*, Wrocław 2000.

W ostatnim przypadku naprawienie szkody nie jest wynikiem świadczenia dłużnika, lecz wykonywania obowiązków procesowych.

3. Odpowiedzialność a kompetencja procesowa do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości

Problematyka roszczeń o naprawienie szkody pojawia się już na etapie składania wniosku o ogłoszenie upadłości, wypełnia bowiem treść przepisów normujących podstawy ogłoszenia upadłości. Otóż zgodnie z art. 22 ust. 1 pkt 3 p.u.n. we wniosku o ogłoszenie upadłości należy wskazać okoliczności, które uzasadniają wniosek wraz z ich uprawdopodobnieniem. Jeżeli wniosek o ogłoszenie upadłości składa wierzyciel, ma on obowiązek uprawdopodobnić swoją wierzytelność (art. 24 p.u.n.). Jedną z okoliczności uzasadniających wniosek jest niewypłacalność dłużnika. Okoliczność ta jest nazywana przesłanką przedmiotową ogłoszenia upadłości (art. 10 p.u.n.) obok przesłanki podmiotowej (tzn. wobec kogo może być ogłoszona upadłość i kto może lub ma obowiązek być wnioskodawcą – art. 5-9, 20, 426 ust. 1; art. 471 ust. 1; art. 491² ust. 2 p.u.n.³²) i formalnej (tzn. rygorów prawidłowego sporządzenia wniosku – art. 22-24 p.u.n., art. 125, 126 i 128 kpc w zw. z art. 28, 25 ust. 3 p.u.n. i art. 130-130² kpc). Rozpatrując niewypłacalność jako okoliczność uzasadniającą wniosek o upadłość w kontekście istnienia roszczenia o naprawienie szkody, przydatne mogą się okazać następujące spostrzeżenia:

Po pierwsze, użycie w przepisie art. 11 ust.1 liczby mnogiej: „nie wykonuje swoich wymagalnych zobowiązań pieniężnych”. Konsekwentnie wnioskodawca powinien wskazać i uprawdopodobnić we wniosku (art. 22 ust. 1 pkt 3 p.u.n.), że dłużnik nie wykonuje co najmniej dwóch wymagalnych zobowiązań (długów) pieniężnych. Jeśli wniosek składa wierzyciel, ciąży na nim obowiązek wskazania i uprawdopodobnienia co najmniej dwóch przysługujących mu względem dłużnika wymagalnych wierzytelności lub wskazanie swojej wymagalnej wierzytelności i co najmniej jednej wymagalnej innego wierzyciela (odpowiednio wierzycieli); wydaje się, że za prawidłowe należy uznać także złożenie wniosków przez kilku z wierzycieli z osobna. Należy przy tym zwrócić uwagę, że zgodnie z art. 24 p.u.n. wierzyciel ma obowiązek uprawdopodobnić tylko swoją wierzytelność. Z językowego punktu widzenia przepis ten należy traktować jako *lex specialis* wobec zawartego w art. 22 ust. 1 pkt 3 p.u.n. Jeśli tak, to *a contrario* wierzyciel nie ma obowiązku uprawdopodobnić innych, wskazywanych we wniosku wierzytelności. Do przeciwnego wniosku na-

³² Art. 491² ust. 2 został dodany do ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze ustawą z 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. nr 234, poz. 1572). Ta ostatnia wprowadziła z dniem 31 marca 2009 r. do ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze m.in. przepisy, które są zawarte w części III (postępowania odrębne) w tytule V „Postępowanie upadłościowe wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej”. W odniesieniu do tych przepisów powszechnie mówi się, aczkolwiek nieprecyzyjnie, o instytucji upadłości „konsumenckiej”.

leżałoby dojść przy wykorzystaniu wnioskowania z podobieństwa (*a simili*). Zwrot „swoją wiarytelność” można by rozumieć w kontekście szerszej wypowiedzi, nie sprowadzającej się tylko do zawartej w art. 24 p.u.n., ale rekonstruowanej z całości przepisów, które normują wymogi wniosku. Przy takim podejściu zwrot „swoją wiarytelność” należałoby rozumieć nie tylko jako przysługującą wierzycielowi na podstawie przepisów prawa materialnego, ale „swoją” w znaczeniu każdą, na którą ów wierzyciel-wnioskodawca powołuje się w piśmie procesowym.

Po drugie³³, z uwagi na funkcje omawianej ustawy można uzasadniać pogląd, iż tytuł prawny do wniesienia wniosku posiada także wierzyciel, którego wiarytelność jest jeszcze niewymagalna, pod warunkiem, że wskaże i uprawdopodobni choćby dwie już wymagalne wiarytelności osób trzecich. Punktem wyjścia takiego uzasadnienia powinna być teza, iż jedną z naczelných funkcji prawa upadłościowego jest prewencja – ochrona interesów wierzycieli niewymagalnych przed już wymagalnymi w niekorzystnej sytuacji majątkowej dłużnika, nazywanej niewypłacalnością. W związku z tym pozostawienie kompetencji do wniesienia wniosku o upadłość tylko w rękach wierzycieli już wymagalnych utrudniałoby znacznie realizację tej funkcji, nawet przy uwzględnieniu, że również wierzyciele niewymagalni w dacie upadłości mają kompetencję do zgłoszenia wiarytelności i uczestniczenia w postępowaniu. Jak wyżej wyjaśniono skutkiem nowelizacji ustawy prawo upadłościowe i naprawcze z 6 marca 2009 r. jest m.in. ograniczenie pojęcia niewypłacalności z art. 11 ust. 1 tylko do stanu niewykonywania wymagalnych zobowiązań pieniężnych (natomiast druga postać niewypłacalności, tj. stan nadmiernego zadłużenia, o którym mowa w art. 11 ust. 2, pozostała nienaruszona). Otóż tezę o przysługującej wierzycielom niewymagalnym kompetencji nie tylko do zgłaszania wiarytelności na listę, ale również do wnoszenia wniosków o upadłość, można zaaplikować do oceny znowelizowanych przepisów. Oznaczałoby to, że choć stan niewypłacalności – według brzmienia nadanego ustawą z 6 marca 2009 r. – to stan niewykonywania tylko wymagalnych zobowiązań pieniężnych, to również wierzyciele z wiarytelnościami niepieniężnymi mogą złożyć wniosek o ogłoszenie upadłości, którego skuteczność (dla stwierdzenia przez sąd stanu niewypłacalności i wydania postanowienia o ogłoszeniu upadłości) będzie jednak zależała od wskazania i uprawdopodobnienia, iż dłużnik nie wykonuje co najmniej dwóch wymagalnych zobowiązań pieniężnych innych wierzycieli. Przy przyjęciu takiego stanowiska należałoby konsekwentnie przyjąć, iż na gruncie komentowanej ustawy z 6 marca 2009 r. wierzyciel ze świadczeniem odszkodowawczym polegającym na przywróceniu stanu poprzedniego (art. 363 §1 k.c. *in prime*) może złożyć wniosek o ogłoszenie upadłości, mimo że ten rodzaj świadczenia odszkodowawczego, inaczej niż odszkodowanie w pieniądzu, nie pozwala sądowi na kwalifikację stanu majątkowego dłużnika jako niewypłacalności w wariantcie, o którym mowa w art. 11 ust. 1 p.u.n. Zatem już na etapie

³³ Prezentowane w tym akapicie uwagi wykraczają poza tezy sformułowane na s. 16-18 niniejszej pracy.

wszczęcia postępowania upadłościowego w przedmiocie ogłoszenia upadłości sytuacja wierzycieli z art. 363 §1 k.c. byłaby zrównana. Należy bowiem rozróżnić niewypłacalność jako przesłankę majątkową (przedmiotową) ogłoszenia upadłości od zasady równości wierzycieli; zasady obowiązującej nie tylko w ramach już prowadzonego postępowania, lecz obowiązującej permanentnie niewypłacalność uwagi na samo prawdopodobieństwo (ryzyko) gospodarcze, że przedsiębiorca-dłużnik może znaleźć się w takim stanie majątkowym, że będzie mógł zaspokoić tylko wymagalnych wierzycieli ze szkodą dla pozostałych. Zagadnienie jest jednak wysoce dyskusyjne, bo odwrotnie pojawia się wątpliwość, czy taka równość jest równością, którą system prawny może akceptować ze względu na wymogi sprawiedliwości. W stanie prawnym sprzed nowelizacji z 6 marca 2009 r. niewypłacalność z art. 11 ust. 1 p.u.n. nie była ograniczona tylko do niewykonywania wymagalnych zobowiązań pieniężnych, a więc nie było wątpliwości, że każdy z wierzycieli odszkodowawczych z art. 363 §1 k.c. posiada kompetencję do złożenia wniosku o upadłość. Rozróżnienia na zobowiązania ze świadczeniem pieniężnym i niepieniężnym, jak i wymagalne i niewymagalne, nie są stosowane do definiowania drugiego wariantu niewypłacalności, tj. stanu nadmiernego zadłużenia. Nowelizacja z 6 marca 2009 r. nie zawierała zmian w zakresie tej postaci niewypłacalności.

Po trzecie, niewypłacalność została ujęta od strony długu, podczas gdy we wspomnianym art. 24 p.u.n. prawodawca nakazuje uprawdopodobnić wierzytelność, a nie dług. W cywilistyce mówi się o przedawnieniu roszczeń i wymagalności roszczeń, a nie przedawnieniu i wymagalności długów. Jednocześnie w omawianym akcie normatywnym dla określenia sytuacji materialnoprawnej dłużnika ustawodawca posługuje się pojęciem zobowiązania. Należy przyjąć, że chodzi tu przede wszystkim o sposób ujmowania zobowiązania, częsty zwłaszcza w dawniejszej literaturze – od strony dłużnika, czyli traktowanie zobowiązania jako długu. Można sformułować pogląd, że w tej ustawie ustawodawca przyjmuje założenie o korelacji uprawnień (roszczeń) i obowiązków (zobowiązań, długów). Wyrazem tej korelacji są funkcjonujące w kulturze prawnej pojęcia stosunku (cywilno)prawnego, w tym zobowiązaniowego.

Po czwarte, rozwinięciem problematyki z trzech powyższych akapitów jest relacja pojęć roszczenia do wierzytelności. Otóż sądowy system ochrony prawnej jest skonstruowany w ten sposób, że przedmiotem powództwa mogą być, co do zasady, poszczególne, a nie wszystkie roszczenia składające się na wierzytelność. Skoro użyty w art. 11 ust. 1 p.u.n. zwrot: „nie wykonuje swoich wymagalnych zobowiązań pieniężnych” można rozumieć jako „nie wykonuje swoich wymagalnych długów pieniężnych, a więc zaktualizowanych obowiązków świadczeń pieniężnych” (liczba mnoga) i przy przyjęciu korelacji długu z wierzytelnością należy uznać, iż okolicznościami uzasadniającymi wniosek o upadłość będą co najmniej dwa uprawdopodobnione wymagalne długi lub dwie uprawdopodobnione wierzytelności. Zarówno wierzytelność, jak i dług są definiowane przez odniesienie do świadczenia. Takie wymogi definicji pojęć ustanawia prawodawca w art. 353 k.c., gdzie wierzyciel może

żądać od dłużnika świadczenia, a dłużnik powinien świadczenie spełnić. Definicja ta zaznajamia nas z koniecznymi elementami każdego zobowiązania (mówi się więc, że wyznacza zobowiązanie elementarne, natomiast zobowiązania powstające z poszczególnych źródeł (umów i innych zdarzeń) są złożone z wielu takich zobowiązań elementarnych. Niezależnie, jakie jeszcze sytuacje normatywne zaliczy się w skład poszczególnych typów wierzytelności (np. uprawnienia kształtujące o odpowiedniej treści), koniecznym elementem każdej jest żądanie spełnienia świadczenia.

Zauważyć trzeba, że ustawodawca w komentowanym art. 353 k.c. nie używa określeń wierzytelność i dług. Uznanie, że art. 353 k.c. wyraża definicję tych pojęć, stanowi przejaw aktywności interpretacyjnej prawników. Wydaje się to zrozumiałe, bo jeśli wierzytelność nie byłaby rozumiana jako co najmniej roszczenie o świadczenie, to jaki sens byłoby w ogóle wyróżniać to pojęcie i jak można byłoby je rozumieć i w jakim celu? Wierzytelność jest to zatem taka sytuacja normatywna – kwalifikacja zachowania się podmiotu, która zawsze wyraża się co najmniej w tym, iż podmiot wierzytelności może żądać spełnienia świadczenia od dłużnika, a ten powinien to świadczenie spełnić. Wierzytelność jako co najmniej roszczenie o świadczenie jest postacią uprawnienia, a więc sytuacji dwustronnej (wierzyciel może żądać skutecznie, skoro z tym żądaniem jest skorelowany obowiązek prawny dłużnika spełnienia świadczenia wskazanego w żądaniu). Świadczenie rozstrzyga o wyróżnianiu wierzytelności i długu. Każdemu świadczeniu odpowiada jeden dług i jedna wierzytelność. Zatem liczba dających się wyróżnić świadczeń w złożonym zobowiązaniu decyduje o możliwych do wyróżnienia długach i wierzytelnościach. Zatem przytoczenie jako okoliczności uzasadniających wnioski o ogłoszenie upadłości kilku roszczeń składających się na jedną wierzytelność o to samo świadczenie nie może być uznane za wskazanie co najmniej dwóch wierzytelności i co za tym idzie – nie spełnia podstawy do ogłoszenia upadłości.

Wydaje się, choć może to być dyskusyjne, że tak samo należy postępować przy solidarności wierzycieli lub wielości wierzycieli przy niepodzielności świadczenia. Nie jest jednoznaczne, czy w przypadku wielości wierzycieli przy podzielności świadczenia i braku solidarności skuteczne prawnie jest wskazanie jako odrębnych wierzytelności tych, które są konsekwencją podziału zobowiązania na podstawie art. 379 k.c. Sytuacja prawna, w jakiej stawiani są poszczególni wierzyciele, nie wyczerpuje się w poszczególnych elementarnych stosunkach zobowiązaniowych, wyznaczonych w art. 353 k.c., w wyniku podziału zobowiązania wielopodmiotowego. Kwalifikacja zobowiązania na elementarne lub złożone nie przebiega zresztą według liczby podmiotów, lecz liczby dających się wyróżnić świadczeń.

Wyjaśnienie znaczenia przepisów prawa upadłościowego poprzez stwierdzenie, że wyznaczają one postępowanie sądowe mające na celu kolektywne, a nie partykularne zaspokojenie interesów (roszczeń) ogółu wierzycieli (używa się też określenia egzekucji uniwersalnej), jest wyjaśnianiem opartym na pragmatyce, a więc odwołującym się do funkcji języka. Kolektywność traktowana jako znaczenie przepisów i co za tym idzie – w ujęciu pragmatycznym jako cecha postępowania, a więc skutek

prawny obowiązujący, rodzi kolejną refleksję o odpowiedzialności cywilnej. Jeśli bowiem traktować kompetencje do złożenia wniosku o upadłość czy do zgłoszenia wierzytelności na listę jako tytuły procesowe, a więc instrumenty prawne odpowiedzialności w podstawowym tego słowa znaczeniu, to można sformułować hipotezę, że jest to odpowiedzialność za niewypłacalność i to nie tylko wobec wierzycieli, których wierzytelności nie były zaspokojone mimo nadejścia terminu wymagalności, ale również wobec tych, których wierzytelności stają się wymagalne dopiero na skutek przewidziany w art. 91 ust. 2 p.u.n. Przejawem (oznaką) kolektywności byłoby oderwanie sytuacji odpowiedzialności (w rozumieniu: kompetencji procesowej, zaangażowania majątku dłużnika i przekształcenia stosunków cywilnoprawnych) od konkretnego stosunku cywilnoprawnego (zobowiązaniowego)³⁴ i rozciągnięcie sytuacji odpowiedzialności na te podmioty stosunków prawnych z upadłym przedsiębiorcą dłużnikiem, których wierzytelności są jeszcze niewymagalne. Zatem inaczej niż w świetle reguł określanych przez przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, gdzie wymagalność dochodzonego roszczenia jest jedną z przesłanek aktualizujących kompetencję procesową z nim związaną. Różnica ta jest jednak pozorna, jeśli sięgnąć do art. 458 k.c., który przewiduje skutek natychmiastowej wymagalności, m.in. jeżeli dłużnik stał się niewypłacalny. Oznacza to, że niewypłacalność jest ogólnosystemową przesłanką (racją) natychmiastowej wymagalności; stanem majątkowym, z którym prawodawca łączy skutek w postaci przekształcenia zobowiązania na wymagalne bez względu na uprzednio unormowany termin (art. 353¹, 56, 58, 455 k.c.). Po drugie, niewypłacalność jest przesłanką materialnoprawną. Natomiast jedną z różnic pomiędzy przepisami p.u.n. a 458 k.c. i przepisami kpc jest podmiotowy zakres skutków niewypłacalności. W prawie upadłościowym wykraczają one poza zindywidualizowany charakter zobowiązania. Pojawia się w związku z tym pytanie, czy skutkami ogłoszenia upadłości objęci są wszyscy wierzyciele, czy tylko ci, którzy uczestniczą w sądowym postępowaniu upadłościowym, oraz czy przewidziany w art. 91 ust. 2 p.u.n. skutek wymagalności w dacie upadłości następuje, gdy sąd ogłosił upadłość likwidacyjną, a także upadłość z możliwością zawarcia układu.

Opisywane wyżej specyficzne skutki prawa upadłościowego, oznaczane mianem kolektywności upadłościowej (procesowej i materialnoprawnej), wydają się zawierać zasadniczy ładunek badawczy dla refleksji, na ile prawo upadłościowe zawiera instytucje odpowiedzialności cywilnoprawnej³⁵. Konkluzja, jaka płynie z po-

---

³⁴ Pisząc o skutkach prawa upadłościowego i wpływie postępowania upadłościowego na obowiązujące *ex ante* stosunki prawne, refleksje zostaną ograniczone do stosunków cywilnoprawnych, zobowiązaniowych, w tym z roszczeniem odszkodowawczym. Należy jednak pamiętać, że prawo upadłościowe i postępowanie upadłościowe wpływają także na stosunki publicznoprawne – materialne i procesowe. Przykładowo stan niewypłacalności należy oceniać również z uwzględnieniem istnienia i niewykonywania wymagalnych zobowiązań podatkowych.

³⁵ Por. jednak art. 2 prawa upadłościowego z 1934 r. oraz art. 12 ust. 3, w którym ustawodawca wyznaczył jako jedną z konsekwencji oddalenia wniosku możliwość otwarcia postępowania naprawczego, o ile nie zachodzą przesłanki negatywne opisane w art. 492 ust.3 p.u.n. Zob. też przepisy o upa-

wyższych refleksji, jest następująca: Odpowiedzialność cywilna jest pojęciem wieloznacznym, nawet jeśli prawo będziemy ujmować jednopłaszczyznowo. Angażuje przepisy zaliczane do różnych tradycyjnie wyróżnianych gałęzi i działów prawa, unifikując tym samym funkcje prawa jako porządku normatywnego służącego do rozstrzygnięcia sytuacji krytycznych. Ustawa prawo upadłościowe i naprawcze jest tym aktem normatywnym, na podstawie którego można powyższą tezę udowodnić.

Literatura

- Bator A., *Użycie normy prawnej w regulacji stosunków gospodarczych*, Wrocław 2000.
- Bator A., Gromski W., Kozak A., Kaźmierczyk S., Pulka Z., *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny*, Warszawa 2006.
- Buber O., *Polskie prawo upadłościowe*, Warszawa 1936.
- Kaźmierczyk S., *Norma planowa a prognoza*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1973, t. III.
- Klein A., *Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego*, Wrocław 1964.
- Kozak A., *Reguły interpretacji kulturowej a reguły dokonywania czynności konwencjonalnych*, [w:] W. Jedlecka (red.), *Z zagadnień teorii i filozofii prawa. Kompetencja ze stanowiska teorii i filozofii prawa* Wrocław 2004.
- Lang W., Wróblewski J., Zawadzki S., *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1986.
- Longchamps de Bérier R., *Zobowiązania*, Lwów 1939 (reprint Poznań 1999).
- Łętowska E. (red.), *System prawa prywatnego*, t. V, *Prawo zobowiązań. Część ogólna*, Warszawa 2006.
- Machnikowski P., *Swoboda umów według art. 353¹ KC. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2005.
- Matczak M., *Pojęcie kompetencji organu administracji publicznej. Analiza teoretyczno-prawna*, Kraków 2004.
- Mądrzak H. (red.), Marszałkowska- Krzeź E., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2003.
- Pulka Z., *Struktura poznania filozoficznego w prawoznawstwie*, „Prawo” t. CCXCIII, Wrocław 2004.
- Radwański Z., *Teoria umów*, Warszawa 1977.
- Stelmachowski A., *Zarys teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1998.
- Wróblewski J., *Sposoby wyznaczania zachowania się przez przepisy prawne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”, Nauki Humanistyczno-Społeczne, Prawo, z. 38, Łódź 1965.
- Zimmerman P., *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2007.

LIABILITY FOR DAMAGES AND CIVIL LIABILITY IN THE REFLECTION ON BANKRUPTCY LAW

Summary: The impact of the declaration of bankruptcy on claims for damages is governed by substantive bankruptcy law, and the procedure and the manner of pursuing those claims by procedural bankruptcy law. Both groups are structured on the basis of the assumption that bankruptcy law, regulating the principles of the joint pursuit by creditors of their claims from

---

łości konsumenckiej dotyczące przesłanki powstania niewypłacalności tylko z powodu wyjątkowych i niezależnych okoliczności (której brak skutkuje oddaleniem przez sąd wniosku), art. 491³ ust. 1 i 2 p.u.n.

an insolvent debtor and the consequences of the declaration of bankruptcy, takes into account the interests of all of the creditors and their groups, instead of the interests of individual creditors, with no regard to the others. This means that civil liability, whether associated with a claim for damages, a remedy related to such a claim or the transformation of an obligation relationship will, under the bankruptcy law, differ from liability determined on the basis of the Code of Civil Procedure or the Civil Code.

Key words: claim for damages, claim-related remedy, transformation of an obligation as a form of liability, collectivism of bankruptcy proceedings.